

ЯЛОВЕЦЬ ВИСОКИЙ

Juniperus excelsa M.Bieb.

Родина Кипарисові — Cupressaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.**Наукове значення**

Реліктовий середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-ів, о. Кіпр), Мала Азія, Зх. Закавказзя. В Україні — Пд. берег Криму (від мису Айя до Кара-Дагу) та Байдарська долина. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Формує великі (до кількох сот га) популяції, в яких виступає домінантом (зімкненість крон 0,2–0,7), рідколісся. В угрупованнях чисельний, в інших місцях росте невеликими групами та поодиночі. Як правило переважають генеративні особи, ювенільні трапляються рідко, а в багатьох місцях відсутні.

Причини зміни чисельності

Вирубування, підпали, використання на сувеніри, рекреаційне навантаження, будівництво, недостатнє природне відновлення, внаслідок чого популяції «старіють» і погано відновлюються, а площа їх скорочується.

Умови місцезростання

Найчастіше — приморські круті (до висоти 400 м н.р.м.), переважно південні схили, що сильно прогриваються, з щербенисто-кам'янистими, погано розвиненими коричневими ґрунтами на вапняках, сланцях, виходах вулканічних

порід. Формує рідколісся субсередземноморського, геміксерофільного типу, що відносяться до класу *Quercetea pubescentis-petraeae*, характерний вид союзу *Jasmino-Juniperion excelsae*. Трапляється у сухих фісташкових і пухнастодубових лісах. Ксерофіт.**Загальна біоморфологічна характеристика**

Фанерофіт. Вічнозелене дерево до 15 м заввишки. Тривалість життя 600 років. Стовбур збіжистий, скривлений, у старому віці дуплистий. Кора сіра, відслонюється тонкими смужками. Хвоя завдовжки 1 мм, лускоподібна, тупа. Шишкоягоди близько 1 см в діаметрі, фіолетово-чорні, вкриті дерев'янистими лусками, дозрівають через рік, восени. Запилюється у березні-квітні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорониУгруповання формації *Junipereta excelsae* занесені до «Зеленої книги України». Охороняють в ПЗ: Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'ян» і Карадазькому, у заказниках загальнодержавного значення «Аю-Даг», «Караул-Оба», «Новий Світ», «Канака» та ін. Треба дослідити динаміку популяцій виду, розробити методику його культивування. Заборонено порушення місць зростання, рубки, підпали, підсів чи підсадка інших культур.**Розмноження та розведення у спеціально створених умовах**

Культивують в дендропарках Криму та деяких ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Лісоформує, протиерозійне, ґрунтозахисне, кліматорегулює. Деревину використовують для виготовлення сувенірів.

Основні джерела інформації

Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2000; Зелена книга Української ССР, 1987; Криштофович, 1908; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.Ю. Летухова

ЯЛОВЕЦЬ СМЕРДЮЧИЙ

Juniperus foetidissima Willd.

Родина Кипарисові — Cupressaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-ов, о. Кіпр), Кавказ, Закавказзя, Мала Азія, Крим. В Україні — Центральна частина Головної гряди Кримських гір (г. Чорна, схили хребтів Сінаб-Даг та Інжир-Сирт). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція загальною площею біля 90 га, представлена кількома локалітетами, приуроченими до схилів. Формує світлі рідколісся, де виступає домінантом деревного ярусу, що має зімкненість крон 0,2–0,6, низький (Va) бонітет. Середня висота дерев 8 м, діаметр 22 см, вік до 400 років. Підріст відсутній.

Причини зміни чисельності

Антропогенні (випасання худоби, вирубування), природні (надмірна кількість копитних в заповіднику, недостатнє природне

відновлення, слабка конкурентна здатність виду, вузька екологічна амплітуда).

Умови місцезростання

Верхній лісовий пояс (700–950 м н.р.м.) на крутих (30–45°) південних та пд.-сх. схилах на щербених слабо розвинених суглинних, досить змитих бурих, хрящеватих ґрунтах. Пірські реліктові хвойні ліси кл. *Erico-Pinetea*. Карбонатofil. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Одно-, дводомне дерево до 15 м заввишки. Тривалість життя до 1000 років. Крона яйцеподібно-овальна. Хвоя лускоподібна, на темнозелених пагонах. Запилюється у квітні–травні. Шишкоягоди (діаметр

близько 1 см) темно-бурі з сизим відтінком; дозрівають восени наступного року. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

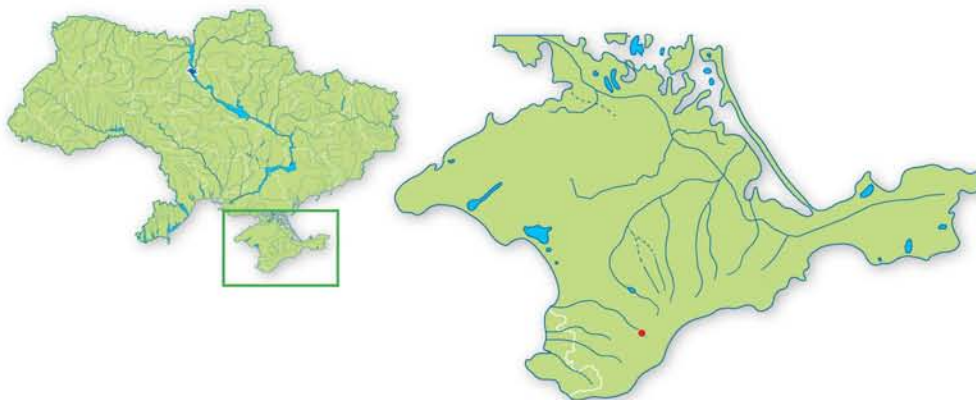
Охороняють у Кримському ПЗ (Центральне лісництво). Заборонено порушення умов зростання, рубки, обрізка гілок, пересадка і підсадка інтродукованих порід.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лісоформуюче, протиерозійне, ґрунтозахисне, кліматорегулююче.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Криштофович, 1908; Методические рекомендации..., 1992; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин

МОДРИНА ПОЛЬСЬКА

Larix polonica Racib. (*L. decidua* Mill. subsp. *polonica* (Racib.) Domin)

Родина Соснови — Pinaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа: Польща (Пеніни, Зх. та Радомські Бескиди, у горах Свентокжиських (Хелмова гора), у центральній частині в окол. м. Гройц (резерват Модржевіна), в окол. Трембачова на Равській височині); у Чехії, Словаччині, Румунії (гори Цеглед). В Україні природно росте у Карпатах — Скибові та Вододільні Горгани й Чорногора. На початку ХХ століття вид був відомий також і в Бескидах, але на сьогодні його локалітети тут не збереглися. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Відома лише у двох природних локалітетах, поновлення незадовільне. Погано поновлюється під наметом смереки. Специфічність екологічних умов (світлолюбність), низька конкурентна здатність.

Причини зміни чисельності
Вирубання для використання цінної деревини.

Умови місцезростання
Хвойні ліси у верхній частині лісового поясу на сильноскелетних субстратах на стрімких схилах з темно-бурими, слабorozвинени-

ми ґрунтами (кл. *Vaccinio-Piceetea*, порядок *Vaccinio-Piceetalia*). Мезофіт, кальцефоб.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Дерево 20–30 м заввишки з м'якою хвоєю, що опадає на зиму. Росте швидко. Тривалість життя понад 500 років. Деревина червоно-бура, смолиста, міцна. Стробіли різностатеві, однодомні. Мегаспорофіли по 2, прикриті твердими лусками, зібрані в шишки, мікроспорофіли в пазухах лусок спіральньо розташовані в мікростробілах. Шишки невеликі, 15–25 мм завдовжки, яйцеподібновдгасті. Насіння дрібне, крилате. Пилує у квітні–травні, обнасінюється у вересні–жовтні. Розмножується насінням. Світлолюбна, морозостійка рослина.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території заказників «Скит Манявський» та «Кедрин». Необхідні пошук можливих невідомих локалітетів на території Горган. Потрібно організувати генетичні лісові резервати, вирощувати у лісових господарствах. Заборонено проведення несанкціонованих лісгосподарських заходів у відомих локалітетах, заготівлю деревини цього виду, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах, парках і лісових господарствах.

Господарське та комерційне значення

Цінна лісгосподарська порода.

Основні джерела інформації.

Екофлора України, 2000; Стойко, 1966; Стойко та ін., 1998; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; Środoń, 1936.

Автори: О.О. Кагало, С.М. Стойко

Фото: О. Орлов.

СОСНА КЕДРОВА (СОСНА КЕДРОВА ЄВРОПЕЙСЬКА)

Pinus cembra L.

Родина Соснові — Pinaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Середньоєвропейський монтанний плейстоценовий релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпи, Зх., Сх., Пд. Карпати на висотах 1200–2500 м н.р.м. В Україні у вигляді смуги локалітетів з пн. зх. на пд. сх. по водозборах верхів'я р. Свіч, Лімниця, Бистриця Солотвинська, Бистриця Надвірнянська, від Брустуранки до Пруту. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Переважна більшість локалітетів сконцентрована в Горганах (4159,9 га) — по вершинах головних хребтів (Артиця, Матахів, Горган, Явірник, Верхній Пасічний та ін.). У Чорногорі вид поширений на площі 34,7 га, на г. П'єтрос, в ур. Гаджина, Кізі-Улоги, на хребті Кедруватий — Погорілець, в ур. Кедруватий. Локальні популяції невеликі за площею та чисельністю особин, характерна циклічність поновлення популяцій новими генераціями особин.

Причини зміни чисельності

Вирубки лісів, незадовільне відновлення у зв'язку з розростанням ялиці.

Умови місцезростання

На стрімких схилах різної експозиції, вкритих валунами, на бідних, кислих, свіжих, іноді перезволожених ґрунтах на висоті 900–1300 м н.р.м. Едифікатор угруповань

до союзу *Piceion abietis*, як правило в умовах, де позиції *Picea abies* послаблені, заходить в угруповання союзу *Pinion mughi*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Хвойне дерево 20–25 (30 м) заввишки, тривалістю життя до 400 і більше років. Крона яйцеподібна, кора тріщинувата коричнево-сірого кольору. Деревина міцна, смолиста, запашна. Хвоя тригранна 8–12 см завдовжки, 1 мм завширшки, зібрана на вкорочених пагонах у пучки по 5 штук. Шишки бурі, яйцеподібні, спрямовані вгору або відхилені вбік, 5–8 см завдовжки, 5 см завширшки. Насіння до 1 см завдовжки, в товстій лушпині, їстівне.

Пилування відбувається у червні–липні, насіння достигає у жовтні–листопаді.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Горгани», Карпатському НПП, в заказниках загальнодержавного значення «Грофа», «Тавпіширський», «Яйківський», (Івано-Франківська обл.), «Брадульський», «Горгани» і «Тавпіширка», «Кедринський» (Закарпатська обл.). Необхідно взяти під охорону всі місцезнаходження виду. Заборонено вирубування дерев.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, декоративне, ґрунтоутвірне, харчове, технічне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Смаглюк, 1991; Стойко, 1966; Стойко, Третяк, Бойчук, 1999; Червона Книга України, 1996; Contini, Lavarello, 1982; Hillitzer, 1932; Kontny, 1938; Środoń, 1936.

Автори: Л. О. Тасенкевич, В.І. Мельник,
О.Г. Сіренко
Фото: УД. Міскевич

